

CHINEZEN UIT INDONESIË

EEN INTERVIEW MET PATRICIA TJIOOK-LIEM

door Dick Rozing en Kees Schepel

In de vorige Pelita Magazine is het nieuwste boek van Patricia Tjiook Liem *Chinezen uit Indonesië. De geschiedenis van een minderheid* in de Boekenhoek besproken. De geschiedenis van de Chinese bevolkingsgroep, van de tijd van J.P. Coen tot halverwege de twintigste eeuw, in Nederlands-Indië en Indonesië, wordt in 200 pagina's zeer helder beschreven. Maar wat weet u van de Indisch-Chinese bevolkingsgroep, beter bekend als de peranakan Chinezen, in Nederland? We spraken Patricia Tjiook-Liem, thuis in Amstelveen, die als zeventienjarig meisje naar Nederland kwam om te studeren. Inmiddels is zij al twaalf jaren voorzitter van het Chinese Indonesian Heritage Center (CIHC), een enthousiaste groep die zich inzet om de onderbelichte geschiedenis van de Chinezen uit Indonesië voor het voetlicht te brengen.

Heeft u het gevoel dat er meer belangstelling is gekomen voor peranakan Chinezen in Nederland? Ik zie de laatste jaren een toenemende belangstelling voor andere uit Nederlands-Indië/Indonesië afkomstige bevolkingsgroepen, en ook voor de onze. Ik ben dan ook blij dat wij uitgenodigd zijn bij het overhandigingsmoment van het adviesrapport Commissie versterking kennis en geschiedenis voormalig Nederlands-Indië op 8 februari in Museum Sophiahof (Commissie Bussemaker).

Kunt u een tipje van de sluier oplichten over de geschiedenis van de Chinezen in Nederlands-Indië? Als men het

Het bestuur van het CIHC, met van links naar rechts; Kioe Bing Yap, secretaris; Patricia Tjiook-Liem, voorzitter; Ing Han Go, bestuurslid; Dick Iskandar, penningmeester. (foto: Archief P. Tjiook-Liem)

over Chinezen uit Indonesië heeft gaat het altijd om hun sterke economische positie. De vraag waarom dat zo is, wordt nooit gesteld. Daar is een ontwikkeling aan vooraf gegaan. De Chinezen die vanaf eind negentiende eeuw naar Nederland zijn gekomen vanuit Nederlands-Indië/Indonesië kwamen echter allemaal voor studie en niet om te handelen.

Wat was de drijfveer om naar Nederland te gaan? Tot 1900 was het Nederlandse onderwijsstelsel gesloten voor de Chinezen in Indië, er was geen enkele voorziening. Leerkrachten werden voor het Chinese onderwijs door de Chinezen zelf uit China aangetrokken. Maar de Chinese elite meende: 'Willen wij in de koloniale samenleving vooruit komen, dan moeten wij de Nederlandse taal en cultuur kennen'. Deze elite heeft hun kinderen privéonderwijs in het Nederlands gegeven en deze kinderen konden naar Nederland voor het vervolgonderwijs. Vandaar dat de eerste Chinese studenten rond 1890 al naar Nederland zijn gekomen. Het onderwijs is voor de Chinezen uit Indonesië die nu in Nederland zijn altijd heel belangrijk geweest. Ook mijn man en ik zijn hier naartoe gekomen om te studeren.

Bent u met uw ouders naar Nederland gekomen of alleen? Alleen. Ik was de eerste van ons gezin. Mijn vader ►

was zakenman en was al eens in Nederland geweest. Ik ben erg bevoorrecht. Ik had voor mijn lagere en middelbare school een lange reis afgelegd, langs meisjescholen in Semarang, Cirebon, bij de nonnen in Jakarta, en tot slot in Bandung. Ik mocht studeren, ik was zeventien en had mijn hbs B diploma in Bandung gehaald. Mijn vader vroeg mij: 'Zou je het leuk vinden om naar Nederland te gaan?' Ik zag het als een avontuur. In het aller-eerste begin werd ik ondergebracht in een klooster in Amsterdam. Ik vond het geen straf en was het gewend om van huis te zijn. Eenmaal besloten werd er verder niet over gesproken. Ik zag het als mijn plicht om mijn best te doen en te studeren. De Chinese cultuur is een plichtcultuur tegenover de ouderen, tegenover het leven.

Wat bent u gaan studeren? De studiekeuze werd door mijn vader bepaald. Hij keek naar de toekomst. Als meisje ga je trouwen, zei hij, dan moet je een studie kiezen voor een beroep dat je ook kunt doen als je getrouwd bent. Het moest farmacie worden. Ik heb het niet afgemaakt. Ik heb een avondcursus gevolgd om het juiste middelbareschool-diploma te halen voor andere studies. Dat was toen anders geregeld dan nu. Ik heb MO A-Engels gedaan aan de Gemeente Universiteit (GU) Amsterdam. In het tweede jaar heb ik mijn man leren kennen, die was tien jaar ouder en bijna arts. Hij was al in 1949 naar Nederland gegaan om te studeren. Twee jaar later, in 1959, zijn we getrouwd. Ik heb later mijn MO A-Engels afgemaakt, mijn man werd kinderarts.

U was drie toen de oorlog uitbrak. Hoe is het uw ouders en u vergaan tijdens de Japanse bezetting en de daaropvolgende Bersiaptijd? Daar is met mij nooit over gepraat. Door mijn onderzoek begrijp ik nu waarom het gegaan is zoals het gegaan is. Mijn vader had een rubber- en een gloeilampenfabriek in Cirebon. Die werden door de Japanners geconfisqueerd. Maar ons gezin zat tijdens de Japanse bezetting niet in Cirebon, maar in de Chinese wijk in Semarang. We woonden daar in een donker Chinees huis met twee verdiepingen. Ik kan me de sfeer van angst en het geluid van oorlog nog herinneren. Ik had een oudere broer die 's avonds enorme last had van nachtmerries, waar wij door zijn geschreeuw enorm bang van waren. In 1945 is er bij de bevrijding vijf dagen zwaar gevochten in de straten van Semarang. Ik herinner mij dat mijn vader heel druk bezig was met het klaarzetten van emmers met water en zand. Dat vond ik heel vreemd. Pas later begreep ik dat het met de strijd om Semarang te maken had; hij was bang dat het huis bij de gevechten en het geweld in brand zou worden gestoken.

Ging het gezin na de oorlog terug naar Cirebon? Ons gezin bestaat uit vier kinderen, mijn broer, ik en nog twee jongere zusjes. Mijn ouders zijn na het einde van de Japanse bezetting

alleen met mijn jongste zusje naar Cirebon teruggedaan. Met ons drieën werden wij achtergelaten in Semarang en ondergebracht bij verschillende familieleden. Mijn broer ging naar de grootouders, en mijn jongere zusje en ik zijn ondergebracht bij een zus van mijn moeder. Wij zijn daar een paar jaar gebleven. Later dacht ik: Waarom haalden mijn ouders ons niet op? Mijn ouders gingen naar Cirebon terug, omdat de Japanners de fabrieken terug gingen geven, maar het woonhuis kregen mijn ouders niet terug. Het was voor hen een heel chaotische tijd. Pas door mijn onderzoek begreep ik meer van de situatie in Cirebon in de revolutieperiode. Tijdens de eerste politieke actie gingen de marsroutes van het Nederlandse leger in West-Java richting Cirebon. Heel veel Chinezen in die gebieden waren voor het geweld, waarbij vele Chinese slachtoffers vielen, op de vlucht naar Cirebon. Daar had de Chinese vereniging Chung Hua Tsung Hui vluchtelingenkampen voor hen opgezet. In die periode waren woonhuizen vaak ommuurd en voorzien van glaszerven en prikkeldraad. Het was in en rond Cirebon nog te onveilig voor mijn ouders om ons terug te halen.

Wat u heeft meegemaakt in deze jaren, is dat het verhaal van alle Chinezen? Nee, absoluut niet. Uit onderzoek en uit ons mondelinge geschiedenisproject is gebleken hoe uiteenlopend de ervaringen alleen al op Java waren. Een aantal Chinezen werd geïnterneerd, sommigen hebben gevaar gekend, het geweld aan den lijve ondervonden, familieleden en bestaansmogelijkheden verloren. Voor een jonge scholier echter, die tijdens de Japanse bezetting van zijn ouders zoveel mogelijk thuis moest blijven, voelde het alsof die periode aan hem was voorbijgegaan. Ervaringen hangen allemaal af van de situatie waarin men zich bevindt. In de steden waar nog gezag was, kon het veiliger zijn dan in het binnenland. In de Chinese wijk in Semarang waren wij blijkbaar veiliger dan in een kleine stad als Cirebon. Buiten de grote steden, in het binnenland en in kleine dorpen was men in geweldssituaties als onbeschermd burgers meer dan eens op zichzelf aangewezen. Het aantal dodelijke slachtoffers onder de Chinezen was aanzienlijk. Ik beschrijf dat ook in mijn boek.

Hoe verliep de hereniging? In 1948 zijn we als gezin herenigd en kon het gewone leven weer beginnen. Ik heb in Cirebon de lagere school afgemaakt en in 1950 ging ik voor het middelbaar onderwijs naar Jakarta, daarna naar Bandung. En in 1956 naar Nederland. Mijn ouders bleven in Indonesië. Mijn vader en moeder zijn beiden geboren in Nederlands-Indië. Indonesië is behalve hun geboorteland het land waar zij wilden wonen en leven.

Hoeveel peranakan Chinezen zijn naar Nederland gekomen? Dat is heel moeilijk te zeggen. Kees van Galen heeft dat in 1987 onderzocht en kwam tot ongeveer 8.000. ►

Het CIHC-team, drie leden ontbreken. (foto: Archief P. Tjiook-Liem)

Waar richt het CIHC zich op? We richten ons alleen op de Chinezen uit Indonesië, dat is de groep waarvoor ik me inzet. Het niet verloren laten gaan van ons erfgoed, is een van onze belangrijkste doelstellingen. Er is te weinig aandacht geweest voor ons en onze geschiedenis, terwijl wij toch al vanaf 1619 verbonden waren met de geschiedenis van Nederland.

Is dat ook de reden dat u het boek heeft geschreven? Ja, dat boek móest er komen en vooral om die geschiedenis in grote lijnen vast te leggen. Ik heb gebruik kunnen maken van mijn proefschrift *De rechtspositie der Chinezen in Nederlands-Indië 1848-1942*, uit 2009. Maar voor de oorlogsperiodes 1942-1949 en daarna moest ik aanvullend onderzoek doen. Ik ben nog niet klaar. Maar het eerste doel, het verhaal over de ontwikkelingen die in 350 jaar hebben plaats gevonden in de economie, het onderwijs, daarna gedurende de Japanse bezetting, de revolutie en de postkoloniale periode, is verteld. In Nederland hebben alleen de Chinezen uit Indonesië die langdurige band met Nederland. Het boek zal nu verder zijn weg moeten vinden om deze geschiedenis bekender te laten worden. In 2019 kwam het boek *Een foto vertelt. Vijftig familieverhalen van Chinezen uit Indonesië* uit, ontstaan uit de rubriek *Foto met Verhaal* op de website van de CIHC. Ook hierin een eeuw geschiedenis van Chinezen uit Indonesië, een bundeling van de persoonlijke ervaringen en verhalen van de Chinezen uit Indonesië: het leven, de oorlog, de jeugd, hun migratie, etcetera.

Wat doet het CIHC en hoe bent u begonnen? Chinezen vertellen weinig over zichzelf. Daardoor gaat veel van hun geschiedenis verloren. In 2011 vroeg prof. Henk Schulte Nordholt mij om vanuit het Koninklijk Instituut voor Taal- Land- en Volkenkunde erfgoed van de Chinezen te verzamelen. Alleen begonnen, heb ik inmiddels een team om mij heen gevormd. Ons team bestaat uit veertien vrijwilligers, die allen vanuit een verschillende achtergrond

en met hun verschillende talenten en vaardigheden, en vooral met hun grote betrokkenheid het CIHC maken tot wat het nu is. Samen willen wij onze geschiedenis dichter bij ons publiek, onze doelgroep brengen. Iedere twee jaar organiseren we de CIHC Publieksdag, ondersteund door het KITLV, in Leiden. Onze sprekers zijn wetenschappers of onderzoekers die vertellen over onderwerpen waarvan je kunt zeggen: 'Dat herken ik, of daar wil ik wat meer over weten'. De belangstelling voor deze Publieksdagen is heel groot. Het CIHC heeft de afgelopen twaalf jaar veel bereikt, want als het gaat om de Nederlandse koloniale en postkoloniale geschiedenis horen wij er steeds meer bij.

Waarover gaat u nu schrijven? Het plan is om nog te schrijven over de periode 1945-1949. In de publicaties over deze periode is er te weinig aandacht voor de Chinezen. Ik hoop met archief- en ander onderzoek de kennis over deze periode te vergroten en te verbreden. Chinezen zaten er ook anders in. Een oorlogsperiode heeft vele aspecten. Hoe belangrijk ook, het gaat niet alleen over geweld. Voor de gewone mensen, de burger, moet het leven doorgaan in andere en moeilijker omstandigheden. Ook die aspecten verdienen aandacht. Maar ik besef: een achterstand haal je niet zomaar in.

Wat kunnen de stichtingen aan elkaar hebben, Stichting Pelita en Stichting CIHC? Stichting Pelita en het CIHC hebben ieder andere doelstellingen, maar wij delen een gezamenlijke historische periode, die van 1942 en daarna. Meer kennis over en weer over wat ons drijft zouden wij kunnen bevorderen en stimuleren. En het besef dat de algemene koloniale geschiedenis groter en breder is dan de geschiedenis van de eigen groep. En dat in het algemeen ook meer kennis van die koloniale geschiedenis noodzakelijk is. Dat kunnen wij, Pelita en CIHC, ieder op onze eigen wijze en ook gezamenlijk doen.

Voor meer informatie zie website: www.cihc.nl